

Andrzej Pydyn - **Exchange and Cultural Interactions. A study of long - distance trade and cross - cultural contacts in the Late Bronze Age and Early Iron Age in Central and Eastern Europe**,
BAR International Series 813, 1999,
(p. VIII + 87, 88 hărți, 58 fig.)

Așa cum ne este prezentat chiar de la început, lucrarea reprezintă teza de doctorat a autorului susținută la Universitatea din Oxford sub conducerea profesorului Barry Cunliffe (p. III).

După cum susține încă din **Introducere** (p. 1), autorul și-a propus drept scop al acestui studiu o analiză a schimbului și comerțului - într-un context social - în perioada de tranziție de la bronzul final la începutul epocii fierului, punând accent pe schimbările ce apar pe termen lung în această perioadă în zona Europei centrale și estice. Această analiză se bazează pe evidența arheologică asupra căreia aplică modele teoretice de interpretare a schimbului și a contactelor culturale. În acest mod, autorul se arată interesat și de substratul social al acestui proces. Doar și o scurtă trecere în revistă a unor titluri de capitole și subcapitole dezvoltarea pe parcursul lucrării ne va edifica asupra temei abordate de către A. Pydyn:

Cap. II **Cadru general** (p. 2 - 6) prezintă limitarea în spațiu și timp în care autorul își încadrează studiul, istoricul cercetărilor precum și o schițare a principalelor caracteristici a perioadei; Cap. III **Abordări teoretice** (p. 7 - 13) este interesant prin subiectele pe care autorul se axează: *Viața socială a artefactelor, Ciclurile de viață a obiectelor, Valoarea și rolul bunurilor de prestigiu*. Analiza economică este cuprinsă în subcapitole precum: *Cultura ca o economie, Schimb și comunicare socială, Interpretarea teoretică a comerțului și schimbului în arheologie, "Sistemul mondial"*; Cap. IV **Între interpretarea teoretică și evidența datelor arheologice** (p. 14 - 17) este dedicat valorii și poziției sociale a pieselor de bronz și a artefactelor de prestigiu și vehicularea acestora la distanțe mari; Cap. V **Europa Centrală și contactele sale interregionale la începutul mileniului I î.Chr.** (p. 18 - 21) descrie perioada respectivă ca un *Timp al stabilității* și prezintă *Evidența materială a contactelor dintre nord și sud*; Cap. VI **Sisteme de schimb și interacțiuni culturale în regiunile baltice și est europene** (p. 22 - 30) dezbate după o scurtă introducere, *Tradiția comună a producției de metal în vestul și sudul regiunii baltice, Tradiția producției ceramice în diferite regiuni ale Mării Baltice* precum și *Alte similarități culturale între regiunile vestice și sudice ale arealului baltic*. În ultimele subcapitole analiza se axează mai ales pe legăturile comerciale din zona est - baltică cu cele din nord - estul Europei; Cap. VII **Relații de schimb și interculturale între munții Caucaz, stepele est europene (cimerienii) și regiunile Europei Centrale (sec. IX - VII î.Chr.)** (p. 31 - 41) discută *Expansiunea cimeriană în Orientul Apropiat, Originea nomadică a*

culturii cimeriene, pentru ca ulterior să ilustreze *Artefactele de origine cimeriană în Europa Centrală* și *Schimbările economice și culturale în sudul Europei Centrale* pe care această populație le produce; Cap. VIII *Schimb, comerț și interacțiuni culturale între cultura scitică și comunitățile Europei Centrale* (p. 42 - 52) este mai degrabă o prezentare a civilizației scitice, începând cu istoricul cercetărilor și izvoarele antice acestei populații și continuând cu dezvoltarea culturală și influența culturală sciților asupra Europei centrale și estice; Cap. IX *Schimburi și contacte interculturale între partea de sud și nord a Europei Centrale în perioada Ha B₁ – Ha D* (p. 53 - 64); Cap. X *Modele și moduri de schimb în preistoria târzie a Europei* (p. 65 - 68) analizează sistemele de comerț și schimb în Europa centrală, zona Baltică; Cap. XI *Rolul schimburilor la mare distanță în trecerea de la epoca bronzului la epoca fierului* (p. 69 - 70) conține practic concluziile lucrării.

Lucrarea beneficiază de asemenea de o bibliografie bogată (p. 71 - 87). Din impresionantul aparat critic pe care A. Pydyn l-a folosit, remarcăm cercetători români precum D. Berciu, C. Buzdugan, I.H. Crișan, Vl. Dumitrescu, Șt. Ferenczi, A. László, I. Nestor, V. Pârvan, D. Popescu, A. Stoina, V. Vasiliev, care s-au oprit asupra problemei sciților cimerieni, cronologiei epocii hallstattiene, culturii Gáva, etc. Hărțile și planșele de la sfârșitul cărții sunt folosite de către autor pentru a ilustra dispersia în spațiul la care se referă, a unor artefacte și rutele pe care acestea au fost vehiculate, precum și diferite tipuri de piese specifice perioadei discutate.

Concluzionând, Andrej Pydyn consideră că epoca bronzului în modul său de manifestare nordic nu este doar o perioadă în care oamenii au folosit bronzul pentru a produce unelte, podoabe și arme ci și o perioadă în care comunitățile au avut structuri speciale specifice ce au fost exprimate într-un sistem de valori specifice. La sfârșitul epocii bronzului aceste structuri sociale erau foarte avansate, în unele regiuni ele servind la organizarea unei mase mari de populații. În epoca bronzului elitele au jucat un rol integrat în comunități, ele fiind o parte esențială a structurii sociale (cu mențiunea că acestea nu își puteau manifesta puterea decât în măsura în care societatea le-o permitea). Poziția de conducere se menținea prin consumul public de obiecte cu o înaltă valoare.

Spre deosebire de epoca bronzului, în epoca fierului comunitățile au început să experimenteze treptat un proces de individualizare a membrilor comunității. Poziția de conducere era dobândită printr-o continuă competiție iar ca rezultat al acestui proces în sudul Europei centrale apar numeroase centre de putere în timp ce în nord se manifestă un proces de descentralizare politică și economică, ilustrat prin declinul așezărilor mari fortificate și dezvoltării a numeroase mici situri deschise.

În acest context, producția și consumul de fier a fost mult mai adecvată pentru noua situație socială. Dacă anterior sursele îndepărtate de cupru și staniu

precum și metalurgia bronzului au dezvoltat comerțul al distanțe mari, apanaj al elitelor, minereul de fier – relativ răspândit în Europa – a fost folosit direct de centrele locale de putere, ceea ce va întări poziția politică și economică a liderilor locali.

Individualizarea progresivă de la începutul epocii fierului este clar ilustrată și în schimbul apărut în tradițiile funerare și apariția unor noi tipuri de podoabe. Schimbul reflectat și în artă (trecerea de la reprezentările geometrice și de animale la cele de oameni) este interpretat ca o individualizarea vieții sociale și ca o schimbare în ceea ce privește credințele religioase.

Analizând un subiect de suprastructură a societății central europene în perioada de tranziție la prima epocă a fierului, considerăm că lucrarea cercetătorului A. Pydyn, prezentată succint în rândurile de mai sus, este binevenită atât ca informație cât și ca abordare.

Gruia Fazecaș